

การศึกษาตึกแถว

บริเวณย่านการค้าเก่าในเมืองท่า

ชายฝั่งทะเลตะวันออกของ

คาบสมุทรภาคใต้ประเทศไทย

นางสาวภคมน(ธนรัชต์) ถาวโรจน์

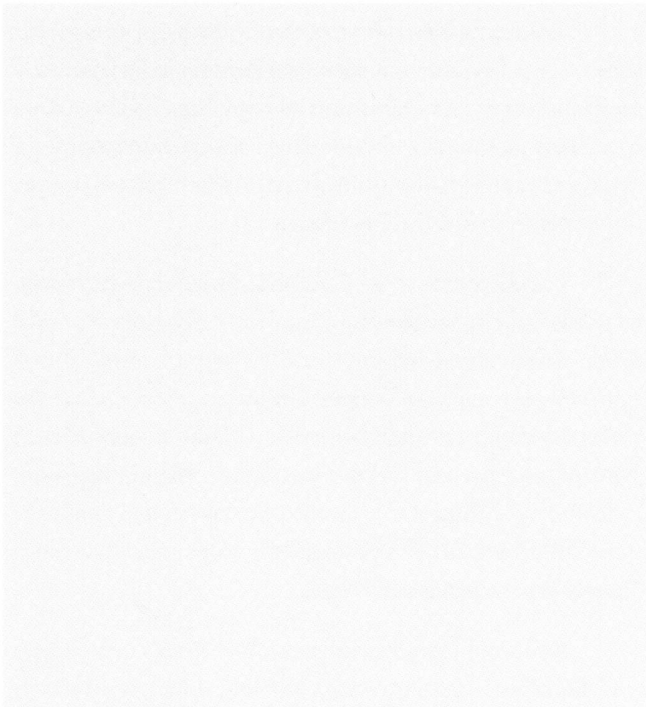
การศึกษาพัฒนาการของสังคมหรือชุมชนย่อมมีประวัติศาสตร์ทางสังคมและอารยธรรมควบคู่กันไปเสมอ และด้วยวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเมืองท่าดำเนินอยู่ภายใต้อารยธรรมการค้าในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่รุ่งเรืองมาแต่ครั้งโบราณ ดังนั้นการขยายเครือข่ายการค้าทางทะเลจึงส่งผลต่อชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมทางการค้านี้โดยตรง ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะขึ้น **“วัฒนธรรมพาณิชย์กรรม”**^{*} จึงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการก่อเกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อสนองรับกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยโดยตรงไปตรงมา ซึ่งคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมจะออกมาในรูปแบบโดยอ้อมขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนและการยอมรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังนั้นในการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในเมืองท่าทางการค้าย่อมหมายถึงการศึกษารูปแบบอาคารในแง่ของภาพสะท้อนของรูปการณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ของชุมชนนั้นๆ ภายใต้เงื่อนไขของท้องถิ่นและยุคสมัย

ด้วยลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรที่เสมือนเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าเกิดการบรรจบกันของเส้นทางการค้าทางเรือใน ๒ ฝั่งทะเล อันเป็นผลสืบเนื่องจากอิทธิพลของลมมรสุมและเทคโนโลยีที่ยังไม่ก้าวหน้ามากนัก คาบสมุทรจึงกลายเป็นตัวกำหนดการเดินทางเรือในสมัยนั้น ซึ่งเมื่อผลของการค้ามีความเจริญมากขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดใจรปล้นสดมภ์สินค้าขึ้น เส้นทางการเดินเรือจึงเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยเดินเรือโดยอ้อมปลายแหลมผ่านช่องแคบมะละกาบังคับับให้บรรดาพ่อค้าต้องแวะ

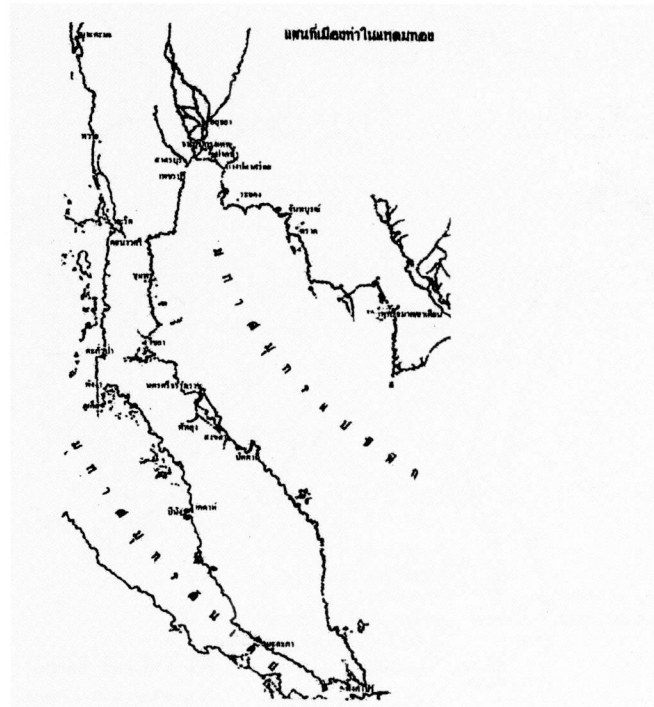
ตามชุมชนชายฝั่งทะเลทางภาคใต้ของไทย ชุมชนที่ตั้งอยู่ ๒ ฝั่งทะเลของภาคใต้จึงมีความสำคัญขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นท่าจอดเรือเพื่อหยุดรอลมมรสุมซ่อมแซมเรือ เติมน้ำเสบียงและการแลกเปลี่ยนสินค้าแล้ว ยังเกิดเส้นทางลัดเพื่อร่นระยะทางการเดินทาง **“เส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทร”** ยิ่งส่งผลให้แหล่งชุมชนต่างๆ พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ แต่ด้วยความต่างทางภูมิศาสตร์มีผลให้ลักษณะพัฒนาการของทั้ง ๒ ฝั่งทะเลมีความต่างกันโดยเฉพาะชุมชนฝั่งตะวันออกซึ่งอยู่บนพื้นที่มีการทับถมของตะกอนเป็นพื้นที่รูปสามเหลี่ยมปากแม่น้ำและสันทรายตลอดจนมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสายลงสู่อ่าวไทยจึงเกิดความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และนำมาซึ่งการตั้งถิ่นฐานแบบถาวรขึ้น ด้วยสภาพที่ตั้งที่นอกจากจะสามารถเชื่อมและติดต่อระหว่างชุมชนแล้ว ยังเอื้อต่อการทำการค้ากับดินแดนภายนอก จึงนับว่ามีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของชุมชนเป็นเมืองท่ามาอย่างต่อเนื่องกว่าฝั่งตะวันตก

ภาคใต้จึงกลายเป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าทางทะเลที่สำคัญ อีกทั้งข้อได้เปรียบด้านความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติในพื้นที่ทั้งสมุทรไพร เครื่องเทศ และมีแหล่งแร่ดีบุกคุณภาพดี ที่ล้วนเป็นสินค้าพื้นเมืองซึ่งเป็นที่ต้องการของพ่อค้าจากต่างแดนทั้งสิ้น ยิ่งส่งผลให้เกิดการคบค้าปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนหลากหลายเชื้อชาติที่ต่างเข้ามาเพื่อมุ่งแสวงหาโภคทรัพย์ ภาคใต้จึงเป็นที่รู้จักและมีบทบาทสำคัญทางการค้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะชุมชนทางฝั่งทะเลตะวันออกที่มีพัฒนาการของ

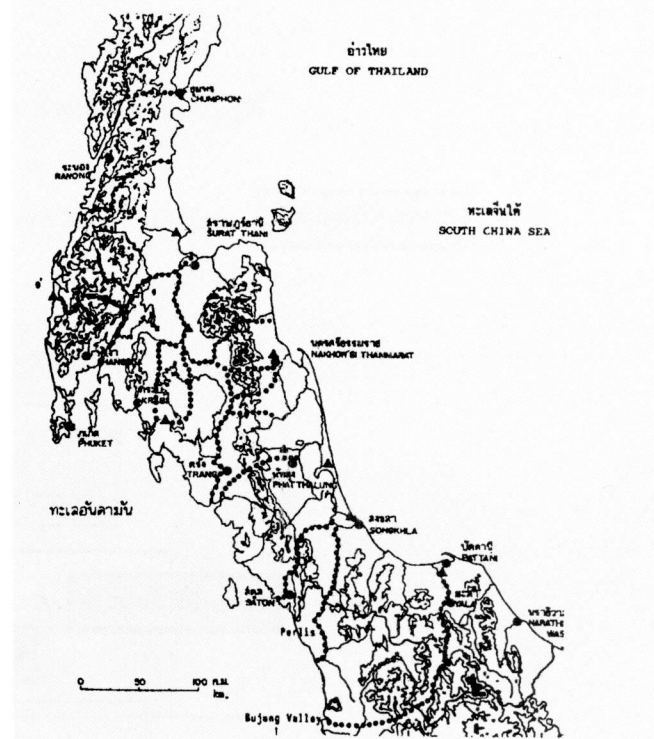
^{*} ตรีณี แก้วม่วง และคณะ, “จีน : ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ ๔ (๒๕๔๒) : ๑๗๐๒-๑๗๐๔



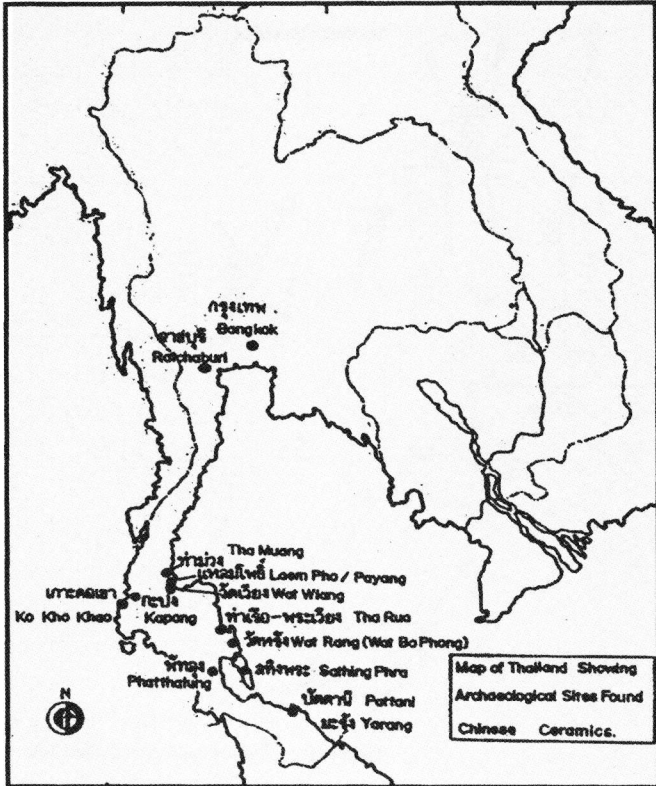
การตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาอย่างชัดเจน เริ่มตั้งแต่การเป็นสถานีการค้า เมืองท่าค้าขายและอาณาจักรเมืองท่าที่สำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพที่ตั้งฝั่ง ทะเลอ่าวไทยนั้นทำให้ชุมชนทางฝั่งตะวันออกทำการติดต่อค้าขายกับจีน ได้สะดวกชุมชนจึงเจริญขึ้นเป็นแคว้นและเมืองที่รุ่งเรืองจากการรับถ่าย อารยธรรมจากดินแดนภายนอก จนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย สมัยอยุธยาเป็นราชธานีก็ยังคงดำเนินการค้ากับจีนเป็นหลัก ซึ่งการ เดินทางเข้ามาค้าขายของจีนนั้นต้องอาศัยลมมรสุม(ลมเกา) ดังนั้นทำให้ ลำเภาจินต้องแล่นเรือเข้าสู่ภาคใต้ฝั่งตะวันออกก่อน (จึงเกิดการหยุดถ่าย สินค้าตามเมืองท่าตั้งแต่ปัตตานี-ไชยา)จากนั้นจึงเลียบฝั่งเข้าสู่อยุธยา และเมื่อเดินทางกลับก็จะซื้อสินค้าพื้นเมืองกลับไปด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บทบาทความสำคัญของเมืองท่าฝั่งตะวันออกจึงดำเนินควบคู่ไปกับการค้า กับราชอาณาจักรและจีนมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่านับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ มาแล้ว บทบาทความสำคัญของพ่อค้ามุสลิมที่มะละกาก็จะมีอิทธิพล อย่างมากในภูมิภาคนี้ก็ตาม จนกระทั่งก้าวเข้าสู่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อิทธิพลของมุสลิมถูกลดบทบาทลงโดยชาติตะวันตก (ที่หวังเข้ามาเปิด ประตูการค้ากับจีนและญี่ปุ่น) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการค้าใน ช่วงกลางของอยุธยาเป็นอย่างมาก แต่กิจการค้าของชาติตะวันตกก็ ดำเนินอยู่แค่เพียงช่วงปลายอยุธยาเท่านั้น ส่วนการค้าทางฝั่งตะวันออกกับ จีนยังคงดำเนินสืบไปพร้อมกับความรุ่งเรืองทางการค้าของเมืองท่าฝั่ง ตะวันออกโดยเฉพาะที่ปัตตานี จนเข้าสู่สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ การค้าสำเภากับจีนก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไปพร้อมกับการอพยพเข้ามาของ ชาวจีนโพ้นทะเลที่ยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ จนเกิดการเปลี่ยนแปลง ระบบโครงสร้างทางสังคม - เศรษฐกิจในภาคใต้จากการผลิตเพื่อยังชีพไป สู่การผลิตเพื่อการค้าและส่งออก ซึ่งจากผลประโยชน์และความเจริญทาง การค้ามีผลให้ชาติตะวันตกกลับเข้ามาอย่างเต็มตัวอีกครั้งในช่วงสมัย รัชกาลที่ ๕



เมืองท่าต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางลำเลียงสินค้า ทางทะเลที่มีชุมชนชาวจีนอาศัยอยู่มาก
[ที่มา : พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, เรื่องดี ๆ ของนครศรีธรรมราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), ๔๑.]



แสดงเส้นทางเดินบกข้ามคาบสมุทร
[ที่มา : กรรณิการ์ ดันประเสริฐและภูธร ภูมะธน , รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์เรื่องนครศรีธรรมราช (กรุงเทพฯ : สภามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๐), ๑๗.]



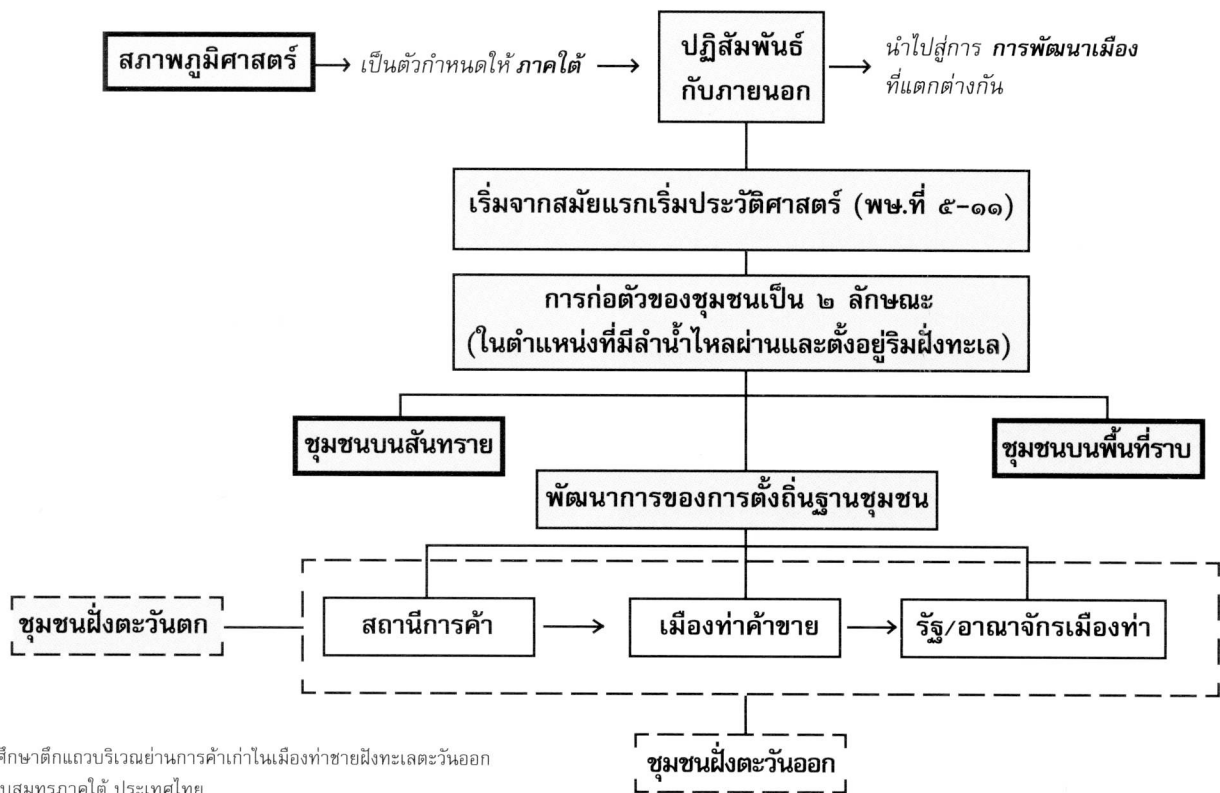
แผนที่แสดงแหล่งที่พบเครื่องถ้วยจีนรุ่นแรกในเมืองท่าภาคใต้ของไทย
 (ที่มา : เทอ ชูยเหมย และคณะ, “เครื่องถ้วยจีนรุ่นแรกในภาคใต้ของไทย,”
 ศิลปการ ๓๓, ๔ (กันยายน - ตุลาคม ๒๕๓๒) : ๒๔)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าศักยภาพทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรได้นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนและการผสมผสานที่สำคัญของกลุ่มชนที่ต่างวัฒนธรรม โดยมีวัฒนธรรมทางการค้าเป็นตัวแปรหลักจนนำไปสู่การตั้งถิ่นฐานแบบถาวร ซึ่งผลจากการผสมผสานทางศิลปวิทยาการกับสังคมภายนอกนั้นได้ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงต่อระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในภาคใต้อย่างชัดเจน

ประวัติศาสตร์ของภาคใต้จึงได้ถูกบันทึกไว้ด้วยเรื่องราวของคนหลายเชื้อชาติที่ต่างผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามาตามวิถีของการค้า ทั้งชาติตะวันตกที่ต้องการขยายอิทธิพลทางทะเล (โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ รวมทั้งฝรั่งเศส) มาตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยเฉพาะการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเลกลุ่มแรกๆก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม และได้สร้างความเจริญขึ้นด้วยระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ให้กับภาคใต้เป็นอย่างมาก ก่อนการเข้ามาของชาติตะวันตกอีกครั้งในช่วงรัตนโกสินทร์ นับว่าส่งอิทธิพลต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปและนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง

ดังนั้นจากสภาพที่เป็นทางผ่านของเส้นทางการค้า เศรษฐกิจแบบการค้าจึงเกิดขึ้นตามเมืองท่าต่างๆของภาคใต้ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินกิจการของชาวจีนเป็นหลัก นำมาซึ่งวัฒนธรรมด้านพาณิชยกรรมตามแบบแผนของชาวจีนปรากฏอย่างชัดเจนที่นับเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งส่งผลต่อการก่อเกิด

สรุปประวัติศาสตร์และพัฒนาการของภาคใต้



รูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อสนองรับกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยทางการค้าโดยเฉพาะ และเมื่อในแต่ละสังคมมีวิถีการดำรงชีวิตที่ต่างกันสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับและสนองต่อการใช้งานของมนุษย์ก็ย่อมปรากฏลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันด้วย เกิดการปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกที่เป็นเอกลักษณ์เป้าหมายทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติที่สำคัญระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมต่างชาติ^๓ ทั้งนี้ผลจากการค้าไม่ได้มีเพียงด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวแต่นำมาซึ่งรูปแบบศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมด้วย ซึ่งกลุ่มอาคารตึกแถวเพื่อการค้าในเมืองท่าต่างๆของชายฝั่งทะเลก็ล้วนเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันทั้งด้านเชื้อชาติและศิลปวัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขข้างต้นเหล่านี้

แม้ว่าสถาปัตยกรรมในเมืองท่าจะเกิดขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขเดียวกันคือการค้าและกลุ่มชาวจีนอพยพซึ่งมีผลโดยตรงให้อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบจีนปรากฏรูปแบบชัดในทุกย่านชุมชน แต่ชาวจีนในแต่ละพื้นที่นั้นมีความหลากหลายทั้งกลุ่มภาษาและกลุ่มอาชีพอันเป็นผลสืบเนื่องจากสภาพภูมิประเทศในแต่ละภาคหรือมณฑลต่างกัน ดังนั้นความถนัดและความชำนาญในสายงานเพื่อการดำรงชีพก็ย่อมมีความต่างกันด้วย ดังเช่นจีนฮกเกี้ยนมีความชำนาญการทำเหมืองแร่เป็นหลัก จีนไหหลำชำนาญการต่อเรือและการทำประมง ส่วนจีนแต้จิ๋วชำนาญด้านการค้า ทั้งหมดนี้ล้วนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักในด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบสำคัญ รวมทั้งความต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ

^๓ สงบ ส่องเมือง, “วิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ภาคใต้.”

แผนที่แสดงมณฑลชายฝั่งทะเลของประเทศไทย
ที่อพยพเข้าสู่ภาคใต้ของไทย



ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางการค้าที่มีความต่างกัน การเอื้อประโยชน์ทางการค้าและการแลกเปลี่ยนที่ลงตัวอย่างนำไปสู่การถ่ายทอดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในหลายๆด้าน ที่สำคัญโดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยก็ร้านค้าสามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงผลจากการปฏิสัมพันธ์ได้นำไปสู่การรับถ่ายอิทธิพลรูปแบบและนำมาซึ่งการผสมผสานจนเกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น

ด้วยสภาพที่ตั้งของชุมชนทางฝั่งอ่าวไทยเอื้อต่อการเดินทางเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเลได้เป็นอย่างดีเพราะสามารถเดินเรือมายังชุมชนชายฝั่งทะเลได้โดยตรง การค้าของภาคใต้ฝั่งตะวันออกจึงผนวกอยู่กับทางภาคกลางและจากประเทศจีนเป็นหลัก จึงเกิดการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนนับตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาและเพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓) เนื่องจากสภาพที่ตั้งของเมืองตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดีมีลมมรสุมพัดผ่านสลับกันตลอดปีทำให้สภาพอากาศไม่อบอ้าวมากนัก อีกทั้งกลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่ล้วนเป็นกลุ่มจีนโพ้นทะเลที่มาจากมณฑลทางตอนใต้ที่ตั้งอยู่เลียบชายฝั่งทะเลแทบทั้งสิ้น ล้วนสนับสนุนให้สถาปัตยกรรมแบบจีนดั้งเดิมปรากฏชัดในย่านชุมชนชาวจีนทางฝั่งทะเลตะวันออก แต่ด้วยสภาพสังคมที่ต่างกันย่อมมีผลให้ลักษณะสถาปัตยกรรมเกิดความแตกต่างกัน แม้ว่าจะมีแบบแผนตามคตินิยมแบบจีนเช่นเดียวกันก็ตาม

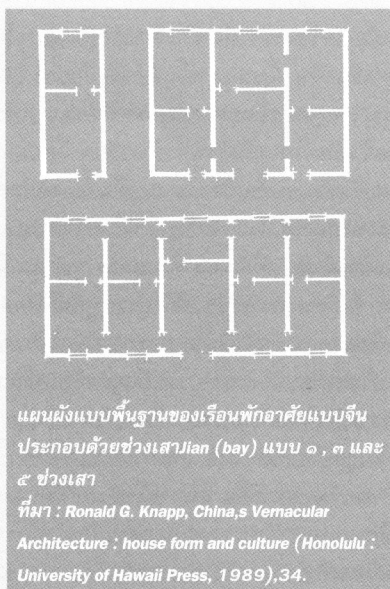
การอพยพเข้ามาของชาวจีนสู่แผ่นดินภาคใต้กับสถานที่แห่งใหม่นี้ ย่อมต้องการสร้างความรู้สึกรู้สึกให้คุ้นเคยเสมือนแผ่นดินเกิดทั้งสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินวิถีชีวิตตามแบบดั้งเดิม พร้อมๆกับการสร้างเอกลักษณ์ให้กับกลุ่มชนเพื่อจะได้รู้ถึงแหล่งที่มา เมื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ก่อให้เกิดความมั่นคงและสร้างความลงตัวในการดำรงชีพ แล้วย่อมนำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปของชุมชนทำให้สถาปัตยกรรมที่รองรับวิถีชีวิตถูกพัฒนาไปพร้อมกับเวลาและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เกิดเป็นรูปแบบอาคารที่มีลักษณะที่ต่างไปจากเดิม ดังเช่นสถาปัตยกรรมที่เขตน่านเมืองเก่าสงขลา ทั้งเจ้าเมืองและผู้คนส่วนใหญ่ล้วนอพยพมาจากเมืองจีน ตั้งแต่แรกตั้งเมืองฝั่งบ่อหยาง (สมัยรัชกาลที่ ๓) จึงปรากฏสถาปัตยกรรมตามคตินิยมแบบจีนที่ชัดเจนตั้งแต่จวนเจ้าเมืองไปจนถึงร้านค้าบ้านเรือน โดยเฉพาะเรือนพักอาศัยแบบจีนทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้นที่ยังคงปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันล้วนแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณและองค์ประกอบของความเป็นจีนอย่างต้นแบบที่ชัดเจน ทั้งแผนผัง รูปแบบ และโครงสร้างอาคาร ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ยังปรากฏชัดที่ปัตตานีเช่นเดียวกัน สำหรับอาคารแบบจีนในระยะแรก(แม้ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับสงขลา) แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความเจริญและความสัมพันธ์กับภายนอกมีผลให้สถาปัตยกรรมที่มีแบบแผนดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนไป เกิดการตกแต่งอาคารให้มีรูปแบบตามอย่างตะวันตกมากขึ้น แต่ภายในยังคงวิถีชีวิตแบบจีนเช่นเดิม ซึ่งลักษณะสถาปัตยกรรมดังกล่าวล้วนได้รับการถ่ายทอดอิทธิพลจากโครงข่ายทางการค้าของชาวจีนทั้งจากมาเลเซียและสิงคโปร์

ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีน

จากข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะสถาปัตยกรรมจีนเฉพาะในส่วนของบ้านเรือนที่สามารถชี้ให้เห็นถึงที่มาของรูปแบบอาคารที่ส่งอิทธิพลต่ออาคารทางภาคใต้ที่ทำการศึกษานั้นพบว่า โดยพื้นฐานแผนผังอาคารของจีนนิยมแบ่งช่วงเสาเป็นจำนวนคี่คือ ๑, ๓ และ ๕ ช่วงเสาทั้งนี้นอกจากจะคำนึงถึงเรื่องความสมดุลของแนวแกนแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความมีโชคอีกด้วย สำหรับการแบ่งแบบ ๔ และ ๖ ช่วงเสานั้นพบว่ามีน้อยมาก เพราะนอกจากจะมีรูปร่างไม่สมดุลแล้วยังหมายถึงสิ่งลางร้าย จึงไม่เป็นที่นิยม โดยเฉพาะเลข ๔ ควรหลีกเลี่ยงเพราะนอกจากจะแปลว่าสี่ (Si) ในภาษาจีนนั้นยังหมายถึงความตายอีกด้วย^๖

ขนาดของเรือนที่เล็กที่สุดคือแบบห้องเดี่ยว (single Jian) เป็นการอยู่อาศัยแบบที่มีการปรับใช้พื้นที่ให้เกิดความลงตัวมากที่สุด เพราะต้องใช้พื้นที่ร่วมกันทั้งในส่วนของการรับแขก/นั่งเล่น ส่วนทำครัว ส่วนพักผ่อน(นอน) และพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมอื่นๆ แต่หากต้องการขยายพื้นที่ให้กว้างออกไปก็ทำการเพิ่มเสาคู่ขนานเพื่อเพิ่มห้องและต่อหลังคาขึ้นคลุม ดังนั้นช่วงเสาที่พบมากที่สุดในเรือนพักอาศัยของจีนคือแบบ ๓ และ ๕ เสา เพราะนอกจากจะเกิดความลงตัวและความสมดุลของแนวแกนแล้วยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ในส่วนของความกว้างและลึกของอาคารนั้นช่วงกว้างจะอยู่ระหว่าง ๓ - ๕ เมตร ส่วนความลึกนั้นเริ่มตั้งแต่ ๕ - ๑๐ เมตร และบ่อยครั้งที่อาจจะเพิ่มระยะความลึกของตัวบ้านเป็น ๒ - ๓ เท่า ทั้งนี้การกำหนดขนาดนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของไม้เป็นสำคัญ และโดยทั่วไปแล้วเสาของอาคารมักจะมีความสูงอยู่ที่ ๔ เมตร^๗

สำหรับลักษณะบ้านเรือนทางตอนใต้ของจีน^๘ ในมณฑลฟูเจี้ยนพบว่าอาคารมีขนาดเล็ก ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด ๓ - ๕ ช่วงเสาที่มีทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น หากความต้องการใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นก็จะมีการต่อพื้นที่ขยายออกทางด้านข้าง โดยยึดเรือนประธานเป็นหลักในตำแหน่งกึ่งกลาง(ซึ่งอาจเป็นเรือนของพ่อแม่)ส่วนเรือนที่ขยายออกนั้นอาจเป็นเรือน



แผนผังอาคารแบบ ๑
ช่วงเสา และ ๓ ช่วงเสา

แผนผังอาคารแบบ ๕
ช่วงเสา

ของลูกเป็นลักษณะเรือนเคียงวางตั้งฉากขนานเรือนประธานในลักษณะที่โอบล้อมพื้นที่เปิดโล่งช่วงกลางโดยมีเรือนหลังหน้าซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นซุ้มประตูทางเข้าเกิดเป็นลักษณะการวางผังแบบเรือนหมู่ที่เรียกว่า ซื่อเหอหยวนหรือสี่เรือนล้อมลาน^๙ ลักษณะเป็นอาคารสี่หลังล้อมลานกลางบ้านที่นับเป็นเอกลักษณ์สำคัญของอาคารแบบจีน ในส่วนของการแบ่งพื้นที่ใช้สอยมักถูกกำหนดให้มีการเปิดพื้นที่โล่งภายในประกอบกับการวางอาคารในลักษณะสมดุลตามแนวแกนเป็นหลักประกอบด้วย ๓ ส่วนดังนี้^{๑๐}

๑. courtyard (tianjing) เพื่อให้เกิดการระบายอากาศ

๒. a main hall (tingtang) เป็นส่วนที่ต่อกับ Courtyard โดยมีเฉลียงทำหน้าที่เสมือนตัวเชื่อมต่อการใช้งานของพื้นที่บริเวณส่วนหน้าประตูของ main hall นิยมวางโต๊ะยาวไว้สำหรับประกอบพิธีทั้งสักการบูชาเทพเจ้าและบรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้ว

๓. sleeping and cooking space จะตั้งอยู่ในแนวขนานหรือตั้งฉากกับ main hall โดยการต่อพื้นที่ออกไปทางด้านหลังหรือด้านข้างโดยยึดแนว main hall เป็นหลัก

แม้ว่าลักษณะอาคารบ้านเรือนในฟูเจี้ยนจะดูไม่โดดเด่นเท่ากับอาคารทางภาคเหนือของจีน แต่ก็ได้คงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนตามประเพณีของชาวจีนได้อย่างครบถ้วน ทั้งแผนผัง องค์ประกอบต่างๆ รวมทั้งรูปแบบของเส้นสัน โค้งของหลังคาที่มุงด้วยกระเบื้องจีนที่นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของสถาปัตยกรรมแบบจีน

จากการสำรวจและศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมของตึกแถวบริเวณย่านการค้าเก่าของชุมชนชาวจีนในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ อันได้แก่

บริเวณหัวตลาด ถนนอาเนาะรูและถนนปัตตานีภิรมย์ เขตจังหวัดปัตตานี

บริเวณชุมชนเมืองเก่า ถนนนครนอกและถนนนครใน เขตจังหวัดสงขลา

บริเวณตลาดท่าวัง ถนนราชดำเนิน เขตจังหวัดนครศรีธรรมราช

พบว่ารูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบันอาคารมีพัฒนาการไปในทิศทางเดียวกัน อาคารยุคแรกจะรับอิทธิพลจีนค่อนข้างเด่นชัดทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น ต่อมาเกิดการปรับและผสมผสานจนเกิดเป็นแบบลูกผสมขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคาร ๒ ชั้น และช่วงสุดท้ายเป็นแบบร่วมสมัยมีตั้งแต่ ๒ ชั้นขึ้นไป ทั้งนี้แม้ว่าอาคารจะมีรากฐานที่รับอิทธิพลแบบจีน หากแต่ในรายละเอียดของอาคารแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ในการวิเคราะห์ครั้งนี้จะเน้นเฉพาะอาคารที่รับอิทธิพลจีนเป็นหลักที่ปรากฏรูปแบบชัดในพื้นที่บริเวณหัวตลาด จังหวัดปัตตานีและบริเวณชุมชนเมืองเก่า (ถนนนครนอกและถนนนครใน) จังหวัดสงขลา สำหรับบริเวณตลาดท่าวัง จังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ปรากฏรูปแบบจีนโดดเด่น พบเฉพาะอาคารยุคหลังซึ่งเป็นแบบลูกผสม เนื้อหาในบทความนี้จะเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงอาคารที่รับอิทธิพลจีนในเขต ๒ พื้นที่เท่านั้น

^๖ Ronald G. Knapp, *China Vernacular Architecture : house form and culture*.

^๗ Ibid,34.

^๘ Ronald G. Knapp, *China Traditional Rural Architecture : A Cultural Geography of the Common House* (Honolulu : University of Hawaii Press,1986), 39-45

^๙ พิมพ์ประไพ พิศุลบุตร, เรื่องดี ๆ ของนารีสยาม, ๒๕๑-๒๕๒.

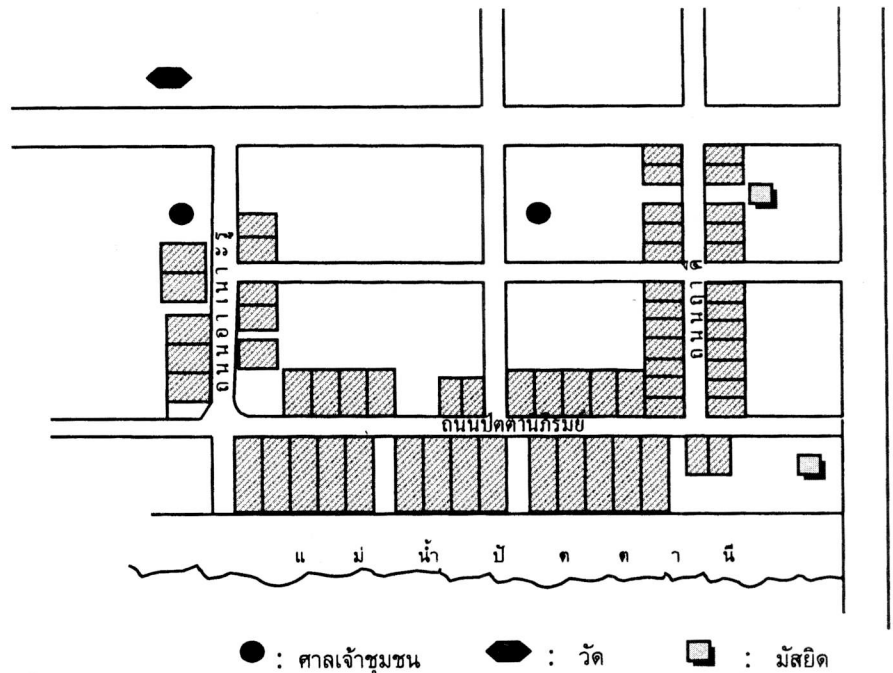
^{๑๐} Ronald G. Knapp, *China Traditional Rural Architecture : A Cultural Geography of the Common House*,43.

อาคารบริเวณหัวตลาด จังหวัดปัตตานี

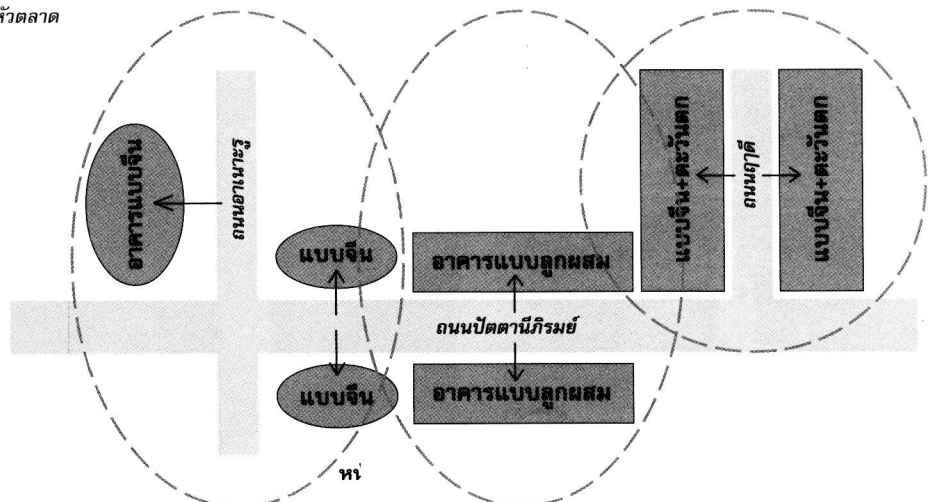
จากการสำรวจพบว่าอาคารที่ตั้งบนถนนอาเนาะรูถนนสายเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับย่านชัตเจนทั้งแม่น้ำปัตตานี ประตุมือง ถนน และศาลเจ้าจีน ลักษณะอาคารในยุคแรกจึงปรากฏรูปแบบจีนอย่างเด่นชัดทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น ลักษณะเด่นอยู่กับการแบ่งช่องเสาของอาคารเป็นแบบ ๑ คูหา ๓ ช่วงเสา (ตามคติการสร้างเรือนแบบจีน) โดยเน้นให้ความสำคัญกับเสาช่วงกลางซึ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งภายในและภายนอกอาคาร

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ อาคารบนถนนปัตตานีภิรมย์นั้นพบว่าถนนเส้นนี้ถูกตัดขึ้นมาภายหลังถนนอาเนาะรูจึงทำให้เห็นพัฒนาการของรูปแบบได้ชัดเจนมากขึ้นทั้งรูปแบบจีนดั้งเดิมและแบบลูกผสมที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและอิทธิพลพัฒนาการและการคลี่คลายของรูปแบบเริ่มต้นจากอาคารรูปแบบจีนสองชั้น(แบบดั้งเดิม) พบเฉพาะบริเวณตอนต้นตรงส่วนมุมถนนที่ติดเชื่อมกับถนนอาเนาะรูเท่านั้น ถัดไปก็จะเริ่มเป็นแบบอิทธิพลลูกผสมที่ปรากฏชัดในลักษณะจีนผสมพื้นถิ่นภาคใต้ (จากการสำรวจพบรูปแบบนี้มากที่สุด) ส่วนลักษณะแบบจีนผสมตะวันตกมีปะปนสลับกันไปแต่ไม่ปรากฏลักษณะเด่นชัดเท่ากับที่ถนนฤๅดี ซึ่งเป็นถนนที่เกิดขึ้นมาภายหลังอันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลให้รูปแบบอาคารมีลักษณะเป็นแบบลูกผสมระหว่างจีนกับตะวันตก (ซิโน - ยูโรเปียน) ปรากฏอย่างเด่นชัด

แสดงความสัมพันธ์ของย่านชุมชนหัวตลาด ปัตตานี



แสดงพัฒนาการของอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมบริเวณหัวตลาด



๑. อาคารรูปแบบจีน

ลักษณะการแบ่งช่วงเสาเป็นแบบ ๑ คูหา ๓ ช่วงเสา ทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น ทำให้ลักษณะการเจาะช่องเปิดของอาคารมีลักษณะเฉพาะตามคตินิยมของจีนซึ่งมีความสัมพันธ์กับช่วงเสาในเสาช่วงกลาง ซึ่งมีช่วงกว้างถูกกำหนดให้เป็นประตูบานเปิดคูที่ขนานข้างด้วยช่วงเสาทางด้านข้างที่เจาะเป็นช่องเปิดขนาดเล็ก ในลักษณะซี่ลูกกรงเพื่อช่วยในเรื่องการระบายอากาศ อีกทั้งตัวอาคารยังมีเฉลียงทางเดินส่วนหน้า – หลังแบบเปิดเพื่อใช้เชื่อมพื้นที่ใช้สอยของอาคาร ซึ่งหากเป็นเรือนสองชั้นพื้นที่ส่วนนี้ก็จะทำหน้าที่เป็นระเบียงทั้งส่วนหน้า – หลัง ภายใต้หลังคาจั่วทรงจีนซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ชัดเจน

ภาพแสดงลักษณะอาคารรูปแบบจีน



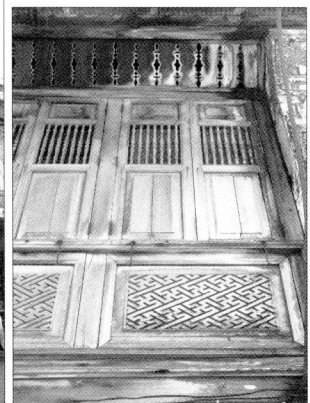
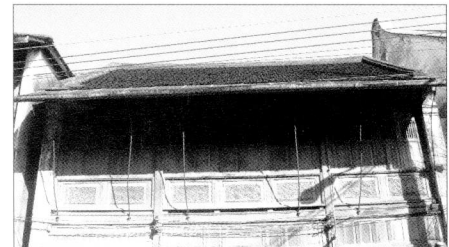
๑๕๖ การศึกษาดูงานบริเวณย่านการค้าเก่าในเมืองท่าชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรภาคใต้ ประเทศไทย

๒. อาคารรูปแบบจีนผสมพื้นถิ่น

การแบ่งช่วงเสาเป็นแบบ ๑ คูหา ๑ ช่วงเสาและ ๑ คูหา ๓ ช่วงเสา พบเฉพาะอาคารสองชั้น ลักษณะการเจาะช่องเปิดแสดงให้เห็นถึงการคล้อยตามของรูปแบบที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพอากาศในภาคใต้ เห็นได้ชัดจากอาคาร ๑ คูหา ๓ ช่วงเสา แม้ขนาดเรือนจะเท่ากับอาคารรูปแบบจีนแต่ลักษณะการเจาะช่องเปิดของอาคารต่างกันเน้นการใช้ผนังไม้ทั้งผืนทั้งชั้นบน – ล่าง และไม่ปรากฏลักษณะเฉลียง และระเบียงทั้งด้านหน้า – หลัง

ส่วนของชั้นล่างเป็นบานเฟี้ยมไม้เปิดยาวตลอดแนวทุกช่วงเสา ชั้นบนเป็นลักษณะบานหน้าต่างบานเกล็ดไม้เปิดยาวเหนือกรอบบานเจาะเป็นช่องระบายอากาศและไม่ลืมนที่จะสอดแทรกการแกะสลักไม้ตามแบบจีนในส่วนของหลังคานั้นเป็นทรงจั่วที่มีการยื่นชายคาหน้า – หลัง เพื่อกันแดดและฝน อีกทั้งบางเรือนยังมีการใช้ค้ำยัน / ท้าวแขน ยื่นรับชายคาได้อย่างลงตัวและสวยงาม

ภาพแสดงลักษณะอาคารรูปแบบจีนผสมพื้นถิ่น



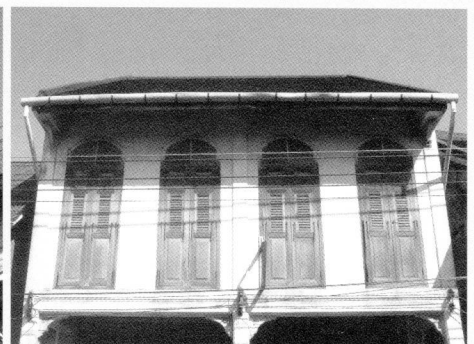
๓. อาคารรูปแบบจีนผสมตะวันตก

การแบ่งช่วงเสาเป็นแบบ ๑ คูหา ๒, ๓ และ ๔ ช่วงเสาบเฉพาะอาคารสองชั้นบนถนนปัตตานีภิรมย์ ลักษณะของช่องเปิดนั้นไม่ปรากฏลักษณะเด่นที่โดดเด่น ส่วนล่างมักมีทางเดิน Arcade ส่วนหน้าอยู่ภายใต้ชুমไค้ง การเจาะช่องเปิดมีลักษณะเดียวกับแบบจีนผสมพื้นถิ่น นั่นคือชั้นล่างมักเป็นบานเพี้ยมไม้ยาวทุกช่วงเสา ส่วนชั้นบนนั้นเป็นบานหน้าต่างเปิดคู่ช่วงเสาระยะ ๑ - ๒ บาน ต่างกับแบบจีนผสมพื้นถิ่นตรงที่ Facade แบบนี้จะพินลักษณะผนังปูนและช่องเปิดไม้ มิได้เป็นผนังไม้ทั้งผืน หลังคาพบเป็นแบบจั่วธรรมดา(มีเพียงหลังเดียวที่เป็นลักษณะจั่วทรงจีน)

ซึ่งรูปแบบของอาคารจะปรากฏลักษณะที่เป็นลูกผสมเด่นชัดบนถนนญาติ ที่พบว่ามีลักษณะ Facade แบบตะวันตก เป็นรูปแบบเดียวกันยาวตลอดทั้งแนวในลักษณะเช่นเดียวกับอาคารที่ตั้งอยู่ในย่านการค้าเก่าของภูเก็ต

สำหรับแผนผังของอาคารพบว่าอาคารทั้ง ๓ รูปแบบมีลักษณะแผนผังและการแบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หากแต่ขนาดอาจมีความแตกต่างกันตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ในแต่ละช่วงเวลา แผนผังของเรือนจะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนหลักคือ ส่วนเรือนด้านหน้าซึ่งใช้ทั้งพักอาศัย - ค้าขาย และพื้นที่ในส่วนเปิดโล่งอันเป็นที่ตั้งของลานซักล้าง บ่อน้ำและห้องน้ำ

ภาพแสดงลักษณะอาคารรูปแบบจีนผสมตะวันตก



ภาพแสดงลักษณะอาคารรูปแบบชิโน-ยูโรเปียน บนถนนญาติ

